

Mr Vesna Matic*

GROF ČEDOMILJ MIJATOVIĆ - VEŠTINA MOGUĆEG (1842. - 1932.)

Priča o veštini mogućeg utemeljena je na bogatstvu ličnosti Čedomilja Mijatovića, koja je svoj izraz tražila na ekonomskoj, političkoj i kulturnoj sceni. Podjednako uspšan na svakoj od njih, on je bio retkost ne samo za Srbiju, već i šire.

Diplomata sa moralnim načelima, razborit nemački đak, anglofil i pragmatičar, on je pre svega bio Srbin koji je voleo Srbiju, želeo joj dobro i učinio puno za nju.

Snaga ovako sjajne i kompleksne ličnosti, obrazovanje i mudrost profilisali su čoveka za koga se može reći da je bio prava ličnost za Srbiju u pravom istorijskom trenutku.

ličnosti

* Specijalista za monetarno - kreditnu politiku, bankarski nadzor i poslovanje sa pravnim licima u zemlji u Udruženju banaka Srbije

Životna priča grofa Čedomilja Mijatovića je priča o veštini mogućeg. Bremenita uspješno okončanim, važnim i velikim državnim poslovima, značajnim književnim radom i vrlo bogatim opusom istoriografskih dela, ona je potvrda moći obrazovanja i znanja, predanog i ozbiljnog rada, mudrosti i jake motivisanosti.

Iako je sebe smatrao jednim od više dobrih ekonomista koji su nadgrađivali osnove ekonomskog sistema u Srbiji, koje je postavio dr Kosta Cukić, Čedomilj Mijatović je jedan od najboljih ekonomista svih generacija u Srbiji. Ovaj veoma obrazovan i višestruko nadaren čovek ostavio je dubok trag u ekonomskom, političkom i kulturnom životu Srbije tog doba.

Njegova pojava na ekonomskoj sceni Srbije u trenutku kada je ona iz polufeudalne zavisnosti, pokušavala da učini džinovski korak prema Evropi koja joj je priznala nezavisnost, bila je pojava pravog čoveka u pravom istorijskom trenutku. Visoko obrazovanje u oblasti ekonomskih nauka i snažan osećaj za ekonomskou logiku, veoma su doprineli da rezultati rada Čedomilja Mijatovića budu ne samo izuzetni, već i trajno zabeleženi u ekonomskoj istoriji Srbije.

Nastavljajući delo Koste Cukića, on je

- uveo Srbiju u svet velikih poslova i zajmova,
- postavio temelje Privilegovane narodne banke Srbije, železnice, berze, akcionarskih društava, metarskog i dinarskog sistema i

- uveo Srbiju u kapitalizam, u vremenu kada su mnogi pokušavali da je modeliraju kao zemlju patrijarhalnog, agrarnog socijalizma.

Čedomilj Mijatović - čist liberal

Čedomilj Mijatović rođen je 06. oktobra 1842. godine u Beogradu, gde je završio osnovnu školu, gimnaziju i Licej, a potom, na Velikoj školi studirao pravne nauke.

Ekonomsko obrazovanje stekao je u periodu od 1862. - 1865. godine. Uz pomoć državne stipendije, on je tri godine studirao političko - ekonomske nauke u Minhenu, Lajpcigu i Cirihu.

Po povratku u Beograd, 1865. godine postaje suplent¹ u Velikoj školi, a potom i profesor. Već u to vreme je često bio slat u diplomatsko - finansijske misije u Beč, Peštu i London, što je dalo dodatnu dimenziju razvoju njegove ličnosti u profesionalnom smislu.

Bio je veliki p o b o r n i k e k o n o m s k o g liberalizma i privatne svojine,

u čemu je uživao podršku liberala tog vremena - Vladimira Jovanovića, Milana Jankovića, Alekse Spasića. Privatnu svojinu video je kao pretpostavku ekonomskog napretka. Svoje stavove po tom pitanju eksplicitno je definisao u svome glavnom ekonomskom delu "Nauka o državnom gazdinstvu, ili nauka o financiji" (objavljeno 1869. godine)².

Zalažući se za ekonomske slobode u zemlji

Čedomilj Mijatović

¹ Suplent - nastavnik pripravnik

² Osim ove, napisao je još dve knjige iz oblasti ekonomskih nauka "Izvod iz političke ekonomije" (1867.) i "Istorija trgovine" (1893.)

Kralj Milan Obrenović, portret, 1881., Steva Todorović (Muzej grada Beograda)

i privatnu svojinu, on

navodi dva uslova za potpuni ekonomski napredak: "pravo slobode ličnosti i pravo sopstvenosti"

Kao zastupnik teorije ekonomske harmonizacije, prihvata samo delimično državnu finansijsku intervenciju i u potpunosti osporava ekonomsku opravdanost postojanja državne svojine. Smatrao je da preduzeće u državnoj svojini ne može biti jednako efikasno kao ono u privatnoj, obzirom da samo "privatnik poseduje zdrav motiv za povećanje kapitala". Njegovi stavovi po ovim pitanjima bili su jasni:

- smatrao je ekonomski pogrešnom odluku da država preuzme najveća i najvažnija preduzeća,
- dobra koja ipak želi da zadrži u vlasništvu, država bi trebalo da da u zakup privatnim licima,
- a osnivanjem novih privrednih grana, država bi trebalo da prepusti preduzimljivosti privatnika i njihovoj slobodnoj inicijativi.

Proizvodnju je definisao kao kombinaciju rada, kapitala i zemlje, za koje preduzetnik plaća najamninu, kamatu i rentu. Učesnike u proizvodnji vidi kao subjekte koji radi nje čine određenu žrtvu, u nadi da će dobiti nagradu,

iste ili veće vrednosti.

Smatrao je da se vrednost izražava troškovima proizvodnje, a da se cena razlikuje od prometne vrednosti.

Bio je prvi temeljni kritičar komunističkih shvatanja u Srbiji. Poznate su njegove rasprave sa Živojinom Živojinovićem, jednim od utemeljivača srpske socijalističke misli, o tome da li je politička ekonomija nauka, odnosno da li postoje ekonomski zakoni.

Čedomilj Mijatović - uspešan ekonomista i maštoviti političar

Karijeru državnog poslanika Čedomilj Mijatović gradio je brzo i uspešno.

Nakon završetka studija i povratka u zemlju 1865. godine, vrlo kratko bavio se pedagoškim radom, a potom je imenovan za sekretara Beogradskog trgovačkog suda. Od ovog momenta, njegova karijera je u stalnom usponu, obzirom da 1869. godine postaje član Ustavnog suda (zalagao se za opšte pravo glasa i dvodomni parlament), a potom i načelnik u ministarstvu inostranih dela, blizak Jovanu Ristiću i liberalima. Već 1873. godine prvi put je postavljen za ministra finansija, drugi put 1875. godine, a u međuvremenu je bio sekretar mladog kneza Milana, za koga se jako vezao. Od tog momenta, kasnije kralj Milan, postaje politički mentor Čedomilja Mijatovića. Po oceni mnogih analitičara, ova bliskost dva odvažna i obrazovana čoveka u datom istorijskom trenutku, kada siromašna Srbija korača prema Evropi, ocenjena je veoma važnom. Oni su imali dovoljno snage da izgrade puteve i železnice i da Srbiju uvedu u svet velikih poslovnih i finansijskih transakcija.

Ovu uspešnost potvrđuje i karijera Čedomilja Mijatovića, koji je još četiri puta bio ministar finansija i tri puta ministar inostranih dela.

Svoja izrazito liberalna opredeljenja koja je zastupao i u politici na početku karijere, izrazio je rano, odmah nakon sticanja diplome na Liceju. Prišao je Ujedinjenoj manifestaciji omladine srpske. Prilikom Apir pašinog bombardovanja Beograda 1862. godine sa Kalimegdana, sa grupom drugova podigao je barikade kod Saborne crkve i na njima stražario nekoliko meseci.

U visoku politiku, Mijatovića je uveo vođa liberala, Jovan Ristić, kada ga je 1873. godine uzeo u Vladu. Iako je u periodu od 1873. - 1875. godine kralj Milan odlučio da sruši Vladu liberala i preda je konzervativcima Jovana Marinovića, Čedomilju Mijatoviću je ponuđeno da zadrži portfelj finansija. On je ponudu prihvatio i 1875. godine ponovo postao ministar finansija.

Kao anglofil i nemački đak, Mijatović je bio oslobođen predrasuda u politici, što je omogućilo vrlo pragmatičan pristup ovom poslu i dalo odlične rezultate. Za vreme dvogodišnjeg prvog ministროvanja, Mijatović je potpisao nekoliko zakona, veoma važnih za reformu monetarnog i privrednog sistema zemlje:

- Godine 1873. usvojen je Zakon o merama, kojim je u Srbiji uveden metrički sistem, odnosno, koji je označio napuštanje turskog mernog sistema.
- Iste 1873. godine donet je Zakon o kovanju srpske srebrne monete, kojim je konačno dovedena do cilja reforma monetarnog sistema, koju je posle četiri veka sveopšteg novčanog haosa u Srbiji, pokrenuo još dr Kosta Cukić. Ne samo što je 1868. godine počeo sa kovanjem srpskog bakarnog novca po Zakonu o kovanju srpske monete, koji je potpisao knez Mihailo Obrenović, već je bio ambiciozan da novčani sistem u Srbiji uklopi u odredbe Međunarodne novčane konvencije³. Taj posao dovršio je Čedomilj Mijatović, obzirom da je srebrni dinar izjednačen sa francuskim frankom (prema odredbama Konvencije dinar je imao 0,835 delova srebra). Odluku o kovanju srebrne srpske valute prati i zanimljiva storija o izboru njenog imena. Čedomilj Mijatović, kao vrlo obrazovan čovek, prekinuo je dilemu koja je postojala između predloga da se nova valuta zove "srbljak" ili "dinar". Podsetio je prisutne da je naziv "dinar" već

Narodna banka Srbije

korišćen u dalekoj i slavnoj istoriji srpske države, kao i da je despot Stefan Lazarević kovao nacionalni navac pod tim imenom⁴.

- U ovom mandatu izglasan je i Zakon o pomaganju industrijskih preduzeća, koncipiran na sistemu koncesija, ali i Zakon o šest dana zemlje, koji je produžio pokušaj da zaštiti seljačko porodično domaćinstvo od poverilaca, koji je učinio još knez Miloš u vreme svoje vladavine.

Zlatno doba Čedomilja Mijatovića, ipak su 1880-te godine. U to vreme on je već napustio Liberalnu stranku i pridružio se "mladokonzervativcima". Sa prijateljima osniva Naprednu stranku, koja je bila kombinacija liberalnog reformizma i ograničene konzervativne demokratije.

Knez Milan 1880. godine poverava formiranje vlade ovoj stranci, a Mijatović ponovo postaje ministar finansija i inostranih dela. Cilj nove vlade bio je izgradnja Liberalno-demokratskih institucija po zapadnom uzoru, a Mijatović je imao mnogo posla u naredne tri godine:

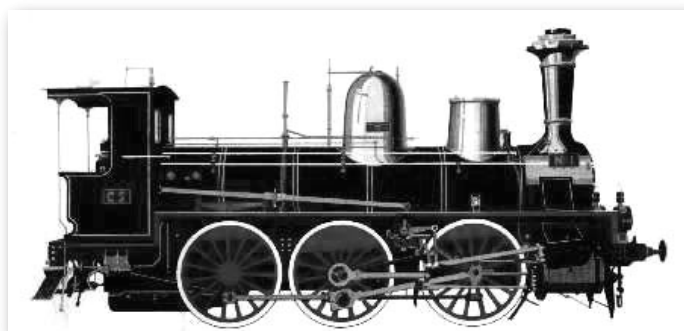
- Učestvovao je u sklapanju ugovora sa

³ Konvencija o novcu, poznatija kao Latinska unija, zaključena je 1865.godine u Parizu, a predstavljala je novčanu zajednicu Francuske, Belgije, Italije i Švajcarske.

⁴ U državi Nemanjića sedamdesetih godina 13. veka, u unutrašnjem robnom prometu, korišćen je srebrni kovani novac, dinar, kao sredstvo plaćanja, iako je kao sredstvo obračuna korišćen perper (1 perper = 12 dinara) - pisani spomenik - Dušanov zakonik. Najstariji spomen srpskog srednjovekovnog srebrnog novca, dinara, kao sredstva plaćanja na stranim pijacama, nađen je u dubrovačkim arhivima 1276. godine ("perperi velikih brskovskih dinara").

Bontuovom Generalnom linijom⁵ o građenju železnice kroz Srbiju. O železnici je govorio gotovo na poetsko - filozofski način, kada kaže da “gvozdeni putovi uklanjaju jednu od najvećih prirodnih zapreka udruživanju - daljinu - stoga su korisni za svaki narod, na svakom stupnju njegovog razvitka”.

- Čedomilj Mijatović potpisao je krajem 1881. godine trgovinski ugovor sa Austrougarskom, koji je osim karakteristika trgovinskog ugovora imao i odredbe carinskog saveza, što je podrazumevalo pogranične olakšice za celu zemlju.

Lokomotiva CS 1 (kasnije SDŽ 31) je prva lokomotiva koja je ikada saobraćala u Srbiji počev od 1884. godine na pruzi Beograd - Niš. (Društvo prijatelja železnice - parne lokomotive)

Potpisivanju ovog ugovora prethodila je oštra debata sa Jovanom Ristićem, predsednikom Vlade, koji je smatrao da bi trebalo zatvoriti granice Srbije za uvoz proizvoda austrijske industrije. Mijatovićev argument je bio ubedljiviji - da bi granice Srbije trebalo otvoriti za izvoz njenih poljoprivrednih i stočarskih proizvoda.

- U ovom mandatu Mijatović završava i druge izuzetno važne poslove, kao što je osnivanje Privilegovane Narodne banke Srbije (1883. godine), uvođenje novih posrednih poreza, uzimanje novih zajmova za Srbiju u inostranstvu.

Nakon pada vlade Jovana Ristića 1883. godine, postaje član Državnog saveta i poslanik u Londonu. U periodu od 1886. - 1887. godine ponovo je ministar finansija, a u periodu od 1888. - 1889. ministar finansija i spoljnih poslova i predsednik Srpske kraljevske akademije.

Godine 1889. povlači se sa javne scene i trajno odlazi u London, gde je obavljao dužnost ambasadora Srbije u periodu od 1895. - 1903.

godine.

Na samom kraju političke karijere postavljen je za člana Senata 1901. godine, a po ustoličenju Karađorđevića, odlazi u penziju 1903. godine.

Svoju bogatu životnu priču ispričao je u Memoarima jednog diplomate, knjizi koju objavljuje 1917. godine u Londonu na engleskom jeziku.

Čedomilj Mijatović - kulturni poslenik

Bogatstvo ličnosti Čedomilja Mijatovića tražilo je i druge puteve iskazivanja, osim oblasti politike i ekonomije. On je sa istim žarom i podjednako uspešan bio i kao kulturni poslenik.

U vremenu kome je pripadao, bio je veoma cenjen i popularan kao

književnik (pisao je uglavnom i s t o r i j s k e novele sa prosvetiteljskom i patriotskom notom), ali i kao istoričar.

Napisao je brojna istoriografska dela u kojima je uglavnom obradio manje poznati deo srednjovekovne istorije Srbije. Pisao je o despotovini, o poznom vizantijskom carstvu, o srpskom XVI i XVII veku. Među najboljim delima, ubraja se njegova knjiga o Đurađu Brankoviću (1880. godine), kao deo tri studije o Balšićima, ali i knjiga na engleskom: A Royal Tragedy, being the story of the Assassination of King Alexander and Queen Draga of Servia (1906. god.). Ovaj bogati i uspešan rad Mijatovića kao istoričara rezultirao je mestom počasnog člana Kraljevskog istorijskog društva u Londonu.

Čedomilj Mijatović bio je glavni poslenik između engleske i srpske kulture, prvi i dugogodišnji dopisnik iz Londona, ali i najistaknutiji prevodilac sa engleskog na srpski jezik u XIX veku. Prevodio je i pisao versku prozu, a među najznačajnijim prevodima

⁵ Ežen Bontu, obrazovan menadžer velikih sposobnosti, šef velike i bogate rimokatoličke banke u Parizu poznate pod imenom Generalna Unija (osnovana 1878. godine).

svakako je knjiga Henrija Beketa iz 1871. godine - Istorija civilizacije u Engleskoj.

Pojava ovako sjajne i kompleksne ličnosti na ekonomskoj, političkoj i kulturnoj istorijskoj sceni, bila je retkost ne samo za Srbiju, već i šire. Zato je možda nedovoljno reći da je on jedan od "apostola srpskih finansija", već dodati i da je bio diplomata sa moralnim načelima, razborit i racionalan nemački đak, anglofil i pragmatičar, ali pre svega Srbin koji je voleo Srbiju i želeo joj dobro. Zato treba dodati - bio je to i pravi čovek za Srbiju u pravom istorijskom trenutku.

Literatura

1. Dimitrije Boarov: Apostoli srpskih finansija, Stubovi kulture, Beograd 1997. godine
2. Dragana Gnjatović, Veroljub Dugalić, Biljana Stojanović: Istorija nacionalnog novca, Studio Plus, Beograd, 2003. godine
3. Ekonomist online, Feljton Poredak slobode, Čedomilj Mijatović; Čisti liberal, 2007. godine
4. Ekonomist online, Libertas, Viktorijanac među Srbima, 2007. godina

Srpska akademija nauka i umetnosti - ploča sa imenima predsednika Akademije

Početak priče o dinaru ...

Redovno kovanje domaćeg srebrnog novca - dinara počelo je sedamdesetih godina XIII veka u državi Nemanjića, za vreme vladavine kralja Dragutina (1276 - 1281 - 1316). Iako je u to vreme, isključivo kao obračunska jedinica, korišćena dubrovačka perpera, nacionalni srebrni kovani novac dinar bio je jedino sredstvo plaćanja i sredstvo za čuvanje vrednosti.

O tome svedoči član 198 Dušanovog zakonika koji kaže: "Dohodak carski, soće ... da dava vsak človek kabal žita ... volja perper dinarmi ...". "Perper dinarmi" je značilo da je

porezniku trebalo platiti onoliko dinara Cara Dušana koliko ih je sadržala jedna perpera, a to je bilo 12 dinara.

Dinar Nemanjića bio je tražena moneta i na stranim pijacama. Jedan od najstarijih pomena srednjevekovnog srpskog kovanog novca su dinari kovani u Brskovu u Veneciji ("denariorum grossorum de Brescoua"). Reč je o priznanici Obrada Longe iz 1281. godine nađenoj u dubrovačkim arhivama, u kojoj piše da mu je Leonard Kokot vratio u leto 1276. godine 25 perperi velikih brskovskih dinara.